

Martínková, Lenka

Příliš "živá" voda a spor pacovského faráře s majiteli statku Kámen o právo k ní

Studia historica Brunensia. 2015, vol. 62, iss. 1, pp. [457]-469

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134684>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LENKA MARTÍNKOVÁ

PŘÍLIŠ „ŽIVÁ“ VODA A SPOR PACOVSKÉHO FARÁŘE S MAJITELI STATKU KÁMEN O PRÁVO K NÍ

Abstract:

The dispute over water privilege concerning the parish streams between the parish priests in Pacov (under the auspices of local Carmelite monastery in the same place) and aristocratic owners of the neighbouring manor Kámen lasted for a long time, between 1720 and 1757. It is one of the model examples of the changes in attitude regarding the treatment of legal and administrative cases and the law in general at the turn of the eras of Charles VI. and Maria Theresa. The dispute is well documented and, thanks to various types of sources, provides a large amount of interesting material and background for further research. P. Václav Josef Skokánek, the parish priest of Pacov, is a person of special interest to us as he was significantly involved in the dispute. He could even be called an archetypal figure of the priest living and working at the turn of Baroque and Enlightenment periods.

Key words:

Church, patronage, law, trials, 18th century

Sekularizace majetku světských i řeholních církevních institucí v reformační době sice přinesla vznik „chudé církve“ v Čechách, po níž utrakvističtí reformátoři volali, ale již o dvě století později, s počátkem postupné restituace těchto držeb během pobělohorské doby, přinášela duchovenstvu i patronátním úřadům¹ problémy, jako byly roky a někdy i celá desetiletí trvající spory o hranice, užítky, výnosy, práva a služebnosti, které nejednou mívaly soudní dohru. I zdánlivě banální spor o vodní právo k „farským

¹ K patronátu v barokní době srov. P u m p r , Pavel: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století. Brno 2010.

potokům“ se však může velmi snadno stát takřka modelovým příkladem fungování raně tereziánské veřejné správy. Kauza, kterou vyvolal, umožňuje prostřednictvím pramenů diplomatické povahy nahlédnout v průběhu téměř půl století takřka bezprostředně nejen do každodenního života kurátního kléru na dobře dotovaném obročí při městské faře, ale i do chodu soudobých správních institucí na různých úrovních. O jednom z takových případů bych ráda pojednala v rámci tohoto příspěvku.

V letech 1730 až 1763 byl městským farářem v Pacově² velmi zajímavý muž, který v četných dokumentech, jež po něm našťestí zůstaly dochovány až do současnosti,³ sám sebe označuje jako Patera Václava Josefa Skokánka.⁴ V době jeho působení bylo pacovské panství (již od roku 1708) v majetku řádu bosých karmelitánů a místní konvent v čele s převorem byl držitelem patronátního práva k farnímu obročí i ke kostelnímu záduší. Vlastní městská fara v Pacově i s filiálním kostelem ve Zhoří však zůstala farou světskou čili neinkorporovanou,⁵ a tak zde farářem býval pravidelně ustanovován světský kněz, který spadal pod jurisdikci pražského arcibiskupa, jeho arcibiskupské konzistoře a také arcibiskupského okrskového vikáře se sídlem v Chýnově.⁶

O Skokánkově původu víme jen to, co nám sám bezděky prozradil ve svých záznamech. Pocházel z měšťanské vrstvy. V Pacově na faře u něho pobýval kolem roku 1730 jeho starý otec, který měl přátele mezi osobami činnými v hospodářské správě, jež ho navštěvovaly.⁷ Ani hlav-

² Pacov je město v okrese Pelhřimov, dnes v Kraji Vysočina, historicky se nacházelo na území Bechyňska a od r. 1751 Táborska.

³ Většina z nich je dnes dochována ve fondu Děkaný úřad Pacov (dále jako DU Pa), který je uložen v Moravském zemském archivu Brno – Státním okresním archivu v Pelhřimově.

⁴ Jeho předchůdcem v letech 1717–1730 byl P. František Václav Antonín Šilhavý. DU Pa, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 121–122.

⁵ Srov. K r ě i l o v á , Irena: *Katolická farní organizace na Pelhřimovsku v letech 1677 a 1700 ve světle farářských relací*. Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12, 2001, s. 121–136.

⁶ Pacovská fara spadala v letech 1730–1763 pod Arcibiskupský vikariátní úřad Chýnov, který ovšem toho času zastávali děkanové v Chýnově (1718–1748), v Červené Řečici (1748–1749), v Pelhřimově (1749–1760) a opět v Chýnově (1760–1767). Srov. P o u s t k a , Karel – M a r t í n k o v á , Lenka: *Vikariátní úřad Pelhřimov (1620) 1785–1947*. Státní okresní archiv Pelhřimov, inventář č. 16, Pelhřimov 2001, zejm. s. 6–7 (úvod). K vývoji vikariátní sítě v jižních Čechách, ke kompetencím vikářů a k dalším souvisejícím otázkám srov. S t u c h l á , Pavla: *Prachatický vikariát 1676–1750*. Vybrané otázky církevní správy. Praha 2004.

⁷ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 88b. Synovi správu farního hospodářství asi vedl, dokud toho byl schopen. O tom, že duchovní tímto způsobem zaměstnávali příbuzné,

nímu aktérovi níže rozebraných událostí P. Skokánkovi nelze upřít jak organizační talent, tak i jisté manažerské schopnosti.⁸ Když 30. listopadu 1730 přešel na faru do Pacova, byl už nějakou dobu farářem v nedaleké Cetorazi.⁹ Během 20. let 18. století asi nejprve získával praxi na několika kaplanských místech, jak bylo tehdy obvyklé, a posléze i jako samostatný farní správce.¹⁰ Kanonický věk pro získání kněžského svěcení je čtyřiatdvacet let, a tak Václav Skokánek mohl být na kněze vysvěcen někdy kolem roku 1720, takže se asi narodil na sklonku 17. století. Do Pacova tedy přišel v nejproduktivnějším věku a strávil zde třiatřicet let života. Ze zdravotních důvodů rezignoval 7. prosince 1763.¹¹ Zemřel o necelého půl roku později 8. května 1764 v Pacově.¹²

Pacovská fara patřila mezi dobře dotovaná beneficia.¹³ Kromě peněžních i naturálních platů od farníků a poddaných z panství (včetně desátku a dalších běžných příjmů) disponovala rozsáhlým nemovitým majetkem,

se zmiňuje Pavla Stuchlá. Srov. S t u c h l á , Pavla: *Duchovní správa ve Vodňanech za působení P. Antonína Vokouna (1719–1738)*. In: Antonín Jan Václav Vokoun (1691–1757) a církevní správa jeho doby v Čechách. Vyd. P. Stuchlá. Vodňany 2008, zejm. s. 16–17 (o otci uvedeného kněze, který svému bratrovi faráři vedl jeho farní hospodářství v Bezně na Mladoboleslavsku). Podobná praxe byla však zcela běžná i později a jinde v Čechách.

- ⁸ Svědčí o nich nejen výsledek zkoumání tzv. rektifikační komise, která Pacov navštívila v r. 1734 v rámci příprav tereziánského katastru, ale i fakt, že se mu podařilo pro faráře restituovat desátkové příjmy z panského dvora Hrádku, který vznikl na místě tvrze a vsi zaniklé v době třicetileté války. DU Pa, inv. č. 84, kn. č. 81, inventář majetku založený P. Skokánkem v r. 1734 při přípravách podkladů pro berní rektifikaci, doplňovaný až do r. 1759. K restituci desátků z Hrádku u Pacova tamtéž, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 6a.
- ⁹ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 88b. Cetoraz leží zhruba 4 km od Pacova na jihozápad a hranice obou farností spolu bezprostředně sousedí. Na konci 17. století patřila cetorazská fara pod patronát hrabat de Milessimo, stejně jako (do r. 1708) fara v Pacově s filiálním kostelem ve Zhoři.
- ¹⁰ K této praxi v pražské arcidiecézi srov. M a r t í n k o v á , Lenka: *Die Diözese Budweis 1785–1813*. Ein Beitrag zu Organisation, Verwaltung, Schriftgut und Geistlichkeit der Diözese in josephinischer Zeit. Pelhřimov 2011 (2012), zejm. s. 189–199 (věková struktura duchovenstva) a s. 221–229 (modelové kariéry).
- ¹¹ O „své těžké nemoci“ se ovšem zmiňuje již v polovině září 1752, takže pokud nešlo o hypochondra, musel mít nějaké dlouhodobé a závažné chronické zdravotní obtíže. DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 88a.
- ¹² DU Pa, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 124.
- ¹³ Podrobně je majetek fary sepsán ve shora zmíněném farním inventáři z let 1734–1759, který vyhotovil P. Skokánek na základě starého urbáře, zádušního rejstříku, majetkových inventářů, duchovenských příznávacích fassí a dalších pramenů. DU Pa, inv. č. 84, kn. č. 81.

farním i zádušním, k němuž patřily četné polnosti, louky, zahrada, farský les a mezi těmito pozemky tekoucí potoky zvané „od starodávna Starý a druhý Obdloužní“ včetně rybolovu.¹⁴ Rozsah majetku až do doby reforem Josefa II. narůstal. Zdrojem byly zbožné nadace nebo odkazy a posmrtné dary od věřících z farnosti. K tomu je třeba připočíst příjmy, které pacovskému faráři plynuly z někdejšího farního obročí a kostelního záduší ve Zhoří u Pacova. Jako filiální je spravoval až do roku 1759, kdy byla tamní fara péčí karmelitánského patronátu obnovena jako samostatné beneficium.¹⁵

Ekonomická správa takto rozsáhlého hospodářství (včetně vymáhání robotních povinností, platů a dávek od poddaných na panství, jimiž byli faře povinni) nebyla nijak jednoduchou záležitostí a vyžadovala značné úsilí i čas. Zatímco zádušní majetek kostela spravoval a desátek od poddaných vybíral personál patronátního úřadu (tj. místní pozemkové vrchnosti), tak správu farního majetku a zejména vlastní dotace beneficiáta, ze které žil, si musel kněz zajišťovat samostatně. Obvykle si vypomáhal zaměstnáváním nezaopatřených mužských příbuzných, kteří s ním sdíleli (i se svými rodinami, pokud je měli) byt na faře,¹⁶ a dále najímáním čeledi pro vlastní výkon každodenních hospodářských prací.¹⁷

Pokud byla držba majetku fary a z ní plynoucích práv nesporná, probíhala správa farního statku vcelku bezproblémově. Jiná situace však nastala, pokud se našla osoba, která se rozhodla tyto držby a práva narušovat, anebo dokonce zpochybňovat. S tímto problémem se musel P. Václav Skokánek vyrovnávat takřka dennodenně už od příchodu do Pacova. Po předchozím faráři P. Šilhavém totiž „zdědil“ kauzu, která ho pronásledovala až do roku 1757 a která vyplývala z napjatých sousedských vztahů mezi pacovskými karmelitány a světskými majiteli některých sousedních panství.¹⁸

¹⁴ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 100.

¹⁵ T r a j e r , Johann: *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*. Budweis 1862, s. 678–679.

¹⁶ Srov. pozn. č. 7.

¹⁷ Zprávy o farských kuchařkách či hospodyních, o čeledínech, děvečkách, pasácích, služkách nebo kočích se běžně vyskytují např. ve farských relacích z let 1696; srov. Národní archiv Praha, Archiv pražského arcibiskupství I (dále APA I), sign. B 13. Soužití faráře s čeledí mohlo někdy nabývat zajímavých podob, jak ukazuje relace P. Maxmiliána Václava Josefa Buby, faráře v Nové Cerekvi, z r. 1700, podle které byl po příchodu na faru pro dezolátní stav budovy nucen přespávat jistou dobu s čeledínem a děvečkou na seně ve stodole, neboť to bylo jediné stavení, které mělo funkční střechu a nepršelo do něj. Národní archiv Praha, APA I, kniha č. B 14/23, f. 98–105.

¹⁸ První záznamy o sporech o vodní právo se sousedy pocházejí z 20. let 18. století. DU Pa, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 71nn.

Zhruba čtyři kilometry jižně od Pacova se nachází obec Kámen, které vévodí stejnojmenný hrad.¹⁹ Statek Kámen, k němuž patřivala ještě Věžná a Eš, býval královským manským zbožím a do rukou soukromých majitelů se dostal na počátku 16. století. Majitelé se poměrně často střídali. Jedním z nejvýznamnějších rodů, jemuž statek i hrad náležely dlouhou dobu, byli Malovcové z Malovic (1523–1713). Dalšími majiteli hradu a panství se v 18. století stali Kresslové z Qualtenbergu (1713–1747), Baulerové z Hohenbergu (1747–1756) a František Karel sv. pán Streit s manželkou Marií Barborou roz. Dvořákovou (1756–1774), ale rychlé výměny pokračovaly i na přelomu 18. a 19. století.²⁰

Ještě za panování Malovců na Kamenu se v poslední čtvrtině 17. století vžila u této rodiny velmi zajímavá praxe ve vztahu k pacovským farářům a jejich majetkovým držbám. V jednom ze svých dopisů Václav Skokánek upozorňuje, že se o tom dozvěděl až ve 30. letech 18. století od tehdy ještě žijících starých pamětníků z Pacova, když se stal místním duchovním správcem a začal mít s kamenskou vrchností sám potíže.²¹ Uváděli, že před rokem 1691, za farářů P. Jana Augustina Gregora (1674–1685) a P. Daniela Plačka (1685–1691),²² kteří bývali „pečení vaření“ na Kamenu u Malovců, bývalo zvykem, že kamenská vrchnost a zejména mladí pánové,²³ když přijížděli domů na návštěvu, běžně stříleli a lovivali podle své libovůle ve farním lese a nechávali chytat ryby ve farních potocích.²⁴ Svými úlovky se pak farářům chlubili, když je u sebe hostili. Duchovní neprotestovali, neboť tyto úlovky u nich „užili“, jak Skokánek hořce poznamenává, a tak se výjimka stala povolenou pravidlem.²⁵

Tento stav však skončil takřka sám od sebe, když se v roce 1691 stal pacovským farářem P. Pavel Vojtěch Boček (1691–1705), jehož vztahy s Malovci nenabývaly stejné důvěrnosti jako za předchůdců. Farář navíc právo rybolovu ve svých potocích pronajal za poplatek dvěma pacovským měšťanům (řezníkovi Matěji Havlovi a obchodníkovi Janu Pražákovi), aby v nich

¹⁹ Ke hradu, jeho historii v novější době a poslušnosti majitelů srov. T o m á š e k , Jan: *Hrad Kámen a jeho poslední soukromý majitel Antonín Fleissig*. Pelhřimov 2007, zejm. s. 11–23. Tamtéž jsou citovány i další archivní dokumenty a sekundární literatura ke statku.

²⁰ Tamtéž, s. 21–24.

²¹ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 91.

²² DU Pa, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 121.

²³ Myšlení synové tehdejšího majitele panství Jana Kryštofa ml. Malovce z Malovic. Srov. Tomášek, J.: *Hrad Kámen*, s. 20–21.

²⁴ Jeden z pamětníků „starej Kameník z Kámene“ doslova uvedl, že tehdy ve farním lese stříleli na všechno, co se pohnulo.

²⁵ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 90–91.

mohli dát lovit raky, s nimiž obchodovali v Praze. Jak oba muži shodně uváděli ještě před místodržitelskou vyšetřovací komisí v roce 1723,²⁶ nikdo z kamenského panství se tehdy po celou dobu, co měli potoky od faráře pronajaté, nikdy neopovážil jim jejich nájem narušovat a veřejně ve farních potocích lovit. Podobný stav trval i za následujícího z beneficiátů P. Václava Bernarda Singera (1705–1717).²⁷ V téže době statek Kámen změnil majitele, když Jan Kryštof ml. Malovec panství v roce 1713 prodal nobilitovaným jihlavským měšťanům Kresslům z Qualtenbergu.²⁸

V roce 1720, tři roky po nástupu nového faráře P. Františka Václava Antonína Šilhavého (1717–1730), se ovšem rozhořel spor, jehož *spiritus agens* byl, jak se ukázalo později, tehdejší hospodářský správce na kamenském velkostatku Jan Oldřich Schuller. Novému (zadluženému) majiteli *podle tlachů selskejch, který mluví pokaždé jinak*, namluvil, že vodní právo k farským potokům je *od starodávna* společné pacovské faře a kamenské vrchnosti.²⁹ Když se pak farář Šilhavý ohradil prostřednictvím karmelitánského patronátu proti tomu, že pan Kressl dává v jeho potocích lovit bez jeho vědomí a souhlasu a naopak jeho vlastní lovce vyhání, začal proces, jehož hlavní aktéři se dvakrát vyměnili a který s přestávkami trval třicet sedm let.

Během roku 1721 si správce Schuller a jeho pán sehnali *věrohodné svědky* a pohnali pacovské karmelitány jako patrony spolu s farářem Šilhavým před pražské královské místodržící ve sporu o hranici vedoucí farními potoky mezi oběma statky. Jedním z oněch věrohodných svědků byl mlynář z Hladova *starej Kopta*, proslulý mezi obyvateli pacovského panství *zlodějským chytáním* ve farních potocích už dlouhou dobu, který dokonce tvrdil, že měl rybolov v těchto potocích pronajatý od kamenské vrchnosti a že jí za to řádně platil. Jenže *chudí lidé* z Pacova a okolí, kteří si s vědomím faráře chodívali do farního leša sbírat dřevo, Skokánkovi později vyprávěli, že už za jeho předchůdce Šilhavého mlynář Kopta tajně lovil v potocích. Skokánek konstatuje ve svých zápisech, že pacovským vodním hajným i on sám sliboval dukát, pokud Koptu dopadnou při činu a zavou do pacovské šatlavy. Nebylo však možné ho polapit, neboť chodíval na lup se svými syny, z nichž jeden vždy *vartoval* a jakmile zdaleka spatřil přicházející pacovské hajné, ihned ostatní varoval a utekli do lesa na kamenské straně. Na základě těchto kvapných útěků a skrývání se před pacovskými úředníky proto Skokánek ve 30. letech 18. století správně usoudil, že Kopta

²⁶ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 91.

²⁷ DU Pa, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 121.

²⁸ T o m á š e k , J.: *Hrad Kámen*, s. 21.

²⁹ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 88.

už za P. Šilhavého vědomě lhal, když tvrdil, že měl od pána na Kameni rybolov v těchto potocích řádně pronajatý.³⁰

Při stanovení hranice, která měla podle správce Schullera vést středem farních potoků, se žalobci odvolávali na kámen, který byl do jednoho z nich vložen. Ve starých registrech farního majetku se však podařilo zjistit, že tento velký balvan není mezník, ale tzv. vodní cejch, pocházející z roku 1636, a že do potoka se dostal za zcela jiných okolností při smluvně ošetřeném budování splavu pro pacovskou horní valchu.³¹ Na 2. dubna 1723 byla do Pacova svolána místodržitelstvím speciálně jmenovaná komise, ve které zasedli krajští hejtmané z Bechyňska a zástupci obou sporných stran, aby vyslechli svědky, prohlédli předložené dokumenty a posoudili celou záležitost. Výsledek, který však Skokánek znal jen z doslechu, dal za pravdu farářů Šilhavému a pacovskému patronátu, a tak celý spor na čas utichl.³²

Další těžkosti následovaly v roce 1728.³³ Několik šlechtických sousedů totiž zpochybnilo hranice pacovského panství a držbu některých jeho částí karmelitány. I v tomto případě museli věc vyšetřit místodržitelstvím jmenovaní komisaři a také oni měli za úkol shromáždit především věrohodné podklady. Na jejich základě místodržitelství vydalo v září 1728 dekret zveřejňující výrok ve prospěch žalovaných.³⁴ Neúspěšný byl také pokus pana Kressla o vybudování nového rybníka pod tzv. farním lesem na přelomu let 1729 a 1730, který za tímto účelem potřeboval s karmelitány směnit jisté louky. Závěť Zikmunda Jana Myslíka z Hyršova, na jejímž základě karmelitáni panství obdrželi, však jakékoli zmenšování a zcizování statku striktně zakazovala, a proto konvent podobnou úmluvu musel odmítnout.³⁵

Snad to mohly být právě tyto neúspěchy na hranici mezi pacovským a kámenským panstvím, které vedly k tomu, že správce Jan Oldřich Schuller byl dočasně ze služby u Kresslů propuštěn. Koncem roku 1730 se ocitl jako *vacant* bez prostředků a střechy nad hlavou. Právě tehdy v Pacově

³⁰ Tamtéž, f. 90.

³¹ Tamtéž, f. 100. Doslova Skokánek uvádí: ... *kámen ve vodě nad splavem v potoku farským nyní ležící ... nevyznamenává že jen dotad anebo otdad jsou potoky farský, ale vyznamenává to, že když Pacovští za starodávna skrz hořejší valchu potřebovali toho splavu, a dali jisté louky jménem „Losí“ Kámenckým (ut infra patebit), oni jim až do toho kamenu na věčné časy dovolili, aby sobě, kde chtějí, v tom místě z jejich strany ten splav postaviti mohli.*

³² Tamtéž, f. 88–89.

³³ DU Pa, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 71a.

³⁴ Pro karmelitány z Pacova to nebyla zdaleka poslední soudní pře v té době. O dalších sporech, které se táhly až do poloviny 30. let 18. století, srov. DU Pa, inv. č. 164, kart. č. 7, f. 73–76.

³⁵ Tamtéž, f. 74b–75a.

zemřel farář Šilhavý (7. listopadu 1730) a na jeho místo přestoupil P. Skokánek z Cetoraze (30. listopadu). V té době ovšem ještě mladý farář o pozadí všech událostí neměl takřka žádnou představu, a tak se mu postaršího Schullera natolik zželelo, že se ho tváří v tvář probíhajícímu adventu a nastávajícím vánočním svátkům ujal a ubytoval ho u sebe na pacovské faře.³⁶ Při té příležitosti, patrně ke svému údivu, zjistil, že to byl právě tento jeho host, který se svými spekulacemi kolem inkriminovaných farních potoků tak natrápil nedávno zesnulého P. Šilhavého, přičemž sám Schuller se tím nijak netajil.³⁷

Nevíme, jak dlouhou dobu Schuller u Skokánka strávil, ale odměnu mu připravil podle úsloví, že každý dobrý skutek musí být po zásluze potrestán. Jakmile se totiž opět stal správcem kamenského statku, což bylo překvapivě brzy, projevil se jako ryzí charakter. Ve své předchozí politice pokračoval a dalo by se říci, že snad ještě razantněji. Jeví se jako možné, ačkoliv P. Skokánek ve svých záznamech něco takového ani nenaznačuje, že ona „žebrácká hůl“ v zimní předvánoční době mohla být docela obyčejná léčka vymyšlená na mladého a důvěřivého kněze po dohodě s pánem, neboť při pobytu na faře v Pacově, čili *in mediis rebus*, se mohl mazaný správce v nestřeženém okamžiku dostat k informacím v dokumentech, k nimž by jinak neměl přístup. Ihned začal shánět nové indicie a na jejich základě spory o vodní právo k farním potokům pokračovaly.

V létě roku 1734 dorazila na pacovské panství císařská rektifikační komise, která měla v souvislosti s přípravami tereziánského katastru statek prohlédnout a přehodnotit jeho celkovou i daňovou výtěžnost. Kontrolovaly se i hranice a veškeré příslušenství, včetně výsadních a speciálních práv a různých služebností. Farář Skokánek pro komisi připravil svou duchovenskou příznávací tabulu, ve které poctivě uvedl i to, že o farní potoky a práva k nim se už mnoho let vede spor se sousedem.³⁸ Kamenská vrchnost se při té příležitosti rovněž neopomněla ozvat, ale i tato komise uznala, že neexistuje důkaz, podle kterého by měl být pacovský farář povinen se

³⁶ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 88, kde se doslova praví, že ... *smilujíce se já nad jeho velikou bídou a nouzí, jemu jsem nejenom stravu, ale i taky byt ve dne i v noci větším dílem, dokavad zase do služby v Kámeně přijat nebyl, u mě na faře přával.*

³⁷ Tamtéž, f. 88b se nachází záznam Schullerovy odpovědi na farářovu otázku, proč to vlastně vše dělal: *Tak jsme lidi! Pravda jest, že jsem já toho veliká příčina byl, nebo jsouce v té kámenké službě, a pokračujíce podle sedlského tlachání v příčině těch potoků, jemnost pána Kressla jsem tuze v jeho speculirování k obdržení těch potoků ponoukoval. Však neračte se bát, že by víceji něco začali, nebo žádnéj authentickej důkaz nemají. A beze mě nic nezpůsobějí. Snad ráčili slyšet jakožto ještě farář v Cetorazi, kterak nynější správce, když v těch potocích lovití chtěl, z nich od Pacovských vyhnány, uměl utikati.*

³⁸ Tamtéž, f. 57–64.

o vodní právo ke svým potokům nebo o rybolov s majitelem Kamene dělit.³⁹

Ani to však Kressla se Schullerem neodradilo od dalších kroků.⁴⁰ V srpnu 1737 se Schuller vypravil do Horní Cerekve, kde tehdy bydlel bývalý kamenský myslivec Václav Hrdlička. S pomocí tehdejšího hejtmana hornocerekevického panství Šimona Nápravníka se jim společně podařilo starého muže přimět k tomu, aby vypovídal. Jeho svědectví ve znění, jaké se Schullerovi hodilo, bylo na naléhání hejtmana Nápravníka místní městskou radou sepsáno a 27. srpna 1737 zpečetěno.⁴¹ Skokánek konstatuje, že Jan Schuller *téhož sprostného člověka Václava Hrdličku ... nešlechetně ke křivopříseženství přivedl.*

Je třeba disponovat neuvěřitelnou dávkou arogance a bezohlednosti, aby se někdo zachoval jako Jan Oldřich Schuller. Po návratu z Horní Cerekve na Kámen se neopomněl o dva dny později stavit na pacovské faře. Někdejšímu dobrodinci se pochlubil s novým „podrazem“, který na něho připravil. Skokánek si *atestatum* z 27. srpna 1737, ověřené pečeti městečka Horní Cerekve, opsal a pak mu od plic řekl, co si o něm myslí. Nechal správce vyhodit se slovy, že ho Pán Bůh jistě brzy potrestá!

Nechci spekulovat o skutečné příčině úmrtí Jana Schullera o necelý rok později (8. srpna 1738 v deset hodin dopoledne), ale zadostiučinění, které lze vyčíst z farářova záznamu o této události, naznačuje, že se asi neudržel a proradného nevděčníka při jeho vyhazovu z pacovské fary proklel. Jeho nečekanou smrt na dopolední procházce, kde *jistě v duchu opět koncipoval o potocích farskejch, kterak by je ke Kámenu přivedl*, jak si Skokánek neodpustil poznamenat, tak považoval za spravedlivý boží trest za Schullerovy lži. O jeho akcích ohledně práva k farním potokům pak nadále nemluví jinak než jako o *Schullerovském podvodu* nebo *Schullerovském vejkladu*.⁴²

Nicméně ani Schullerova smrt nepřinesla zásadní obrat v otázce, jak bude ukončen spor mezi farářem a panem Kresslem. Skokánek se proto obrátil počátkem roku 1739 na svého kolegu a spolubratra P. Jana Štekla, faráře v Horní Cerkvi, s prosbou, aby Václava Hrdličku vyzpovídal ohledně jeho svědectví pro kamenskou vrchnost a neudělil mu rozhřešení, doslova *z tohoto světa nenechal sejítí*, dokud neřekne pravdu.⁴³ Farář Štekl mu sice vyhověl, Hrdličku vyzpovíдали s kaplanem dokonce dvakrát, ale stařík pokaždé trval na tom, že na nic z onoho *atestatum* nepřísahal, protože neví,

³⁹ Tamtéž, f. 100.

⁴⁰ Tamtéž, f. 89.

⁴¹ Tamtéž, f. 89–90.

⁴² Tamtéž, f. 90–92.

⁴³ Tamtéž, f. 89b.

komu potok patří, pouze si pamatuje, že v něm na rozkaz kamenské vrchnosti chytávali, takže má čisté svědomí. Skokánek proto 10. června 1739 Štekla písemně prosil, aby pro něho nechal *in forma authentica cum testibus* vyhotovit osvědčení o tom, jak se v Horní Cerekvi vše událo a jakou roli v té záležitosti sehrál hejtmán Nápravník, který šel kamenské vrchnosti na ruku i v jiných věcech. Jeho kolega to však odmítl, protože se údajně obával, že *by ten Schullerovský podvod, při slavných instancích vyjevený, mnohý do neštěstí přivedl*. Především mu ale asi šlo o to, že si nechtěl zneprátnit mocného vrchnostenského úředníka, který by mu mohl způsobit potíže u jeho vlastního patrona.⁴⁴

Patrně aktem čirého zoufalství byl Skokánkuv dopis z 21. června 1740 pro Kressla, ve kterém se mu snažil předložit všechny argumenty a důkazy a přimět ho k jednání. Na tento list mu pan Kressl, který vzápětí odjel do Prahy, až do smrti neodpověděl, a když Kresslové v roce 1747 kamenské panství kvůli vysokému zadlužení celé rodiny prodali Janu Františku Baulerovi z Hohenburgu, zahrnuli do ceny panství i sporné potoky.⁴⁵

Za nového majitele statku Kámen spor kolem roku 1748–1752 gradoval. Po prvotních drobných neshodách došlo až na násilné činy. Sloužící kamenského pána byli v zimě 1747–1748 pacovským vodním hajným přistiženi při krádeži ve farních potocích. Když je vyzval, aby z potoka vyšli ven a přestali, došlo k tahanici, při které na něho zaútočili a strhli ho do vody.⁴⁶ Jindy zase, když farář poslal do potoků své lovce z Pacova, kamenští je odtud vyháněli *s flintama, sekerama, motykama, s kůly atp.*, když se sami vydali krást do zádušních potoků, a dokonce chtěli po Pacovských střílet. Spor opět řešil krajský úřad pro Bechyňsko a 6. dubna 1748 byl majitel Kamene vyzván, aby práva pacovského faráře nenarušoval.⁴⁷

Klid však přesto nenastal. Na přelomu let 1751 a 1752 se Jan František Bauler z Hohenburgu znovu obrátil na tehdy nově reorganizovaný

⁴⁴ Skokánek na tutu výmluvu reagoval tvrdě: *Nicméně mně na tom až dosaváde málo záleží, protože na nadcítované formalia, že on na to nepřisahal, a tak falešná jest ta attestací od magistrátu hornocerekevického, dvoje psaní vlastní rukou téhož velebného pana faráře mám, a jestli J. Mt. pán ... mně v Svatým Pokoji nebude chtít zachovati, a sebe do větších outrat přivést, když to k vysoce slavné instanci k soudu podá, já najdu vrchního, kterej témuž velebnému panu faráři sub oboedientia nařídí, aby na ty slyšané formalia, které v psaních psal, juridice attestiroval.*

⁴⁵ DU Pa, inv. č. 5, kn. č. 5, f. 90. Paradoxní je, že vnukem onoho majitele panství Kámen, s nímž byl Skokánek ve sporu, byl věhlasný František Karel Kressl z Qualtenbergu, který proslul jako osvícenský právník, v letech 1754–1765 první studijní ředitel právnické fakulty na pražské univerzitě a později jeden z nejvyšších a nejlivnějších státních úředníků za vlády císaře Josefa II.

⁴⁶ Tamtéž, f. 89.

⁴⁷ Tamtéž, f. 91.

a postátněný Krajský úřad v Táboře. Opět zpochybnil výhradní právo pacovských farářů na oba sporné potoky a žádal, aby mu bylo dáno za právo. Zamlčel přitom však, že se farář a jeho karmelitánský patronát ještě dříve než on na tábořský krajský úřad rozhodli obrátit na úřad zemských desek a na zemský soud v Praze. Před žalobou ho zachránilo jen to, že jeho sestra provdaná za jistého říšského knížete přemluvila jejich pražského advokáta Wolfa, aby se za jejího bratra u karmelitánského převora v Pacově přimluvil. Wolf počátkem září 1752 do Pacova skutečně přijel a bylo dohodnuto, že se celá záležitost vyřeší smírně, aby se předešlo zbytečně vysokým nákladům na soudní líčení. Jenže Jan František Bauler z Hohenburgu asi Wolfovu úmluvu s převorem a s farářem Skokánkem považoval pro sebe za dehonestující, a tak ji nedodržel.

Před polovinou září 1752 dostal farář Skokánek z Tábora dopis od krajského úřadu, kterým byl vyzván, aby na Baulerovu žalobu odpověděl. Třebaže byl tehdy nemocen, a tedy asi značně indisponován, učinil tak neprodleně rozsáhlým rozkladem v dopisu ze 14. září 1752, opatřeném čtyřmi obsáhlými přílohami A až D, z nichž většinu představovaly dokumenty, které si už v roce 1748 nechal ratifikovat jako pravé a nesporné v kanceláři pražské arcibiskupské konzistoře.⁴⁸ V závěru tohoto listu vyslovil prosbu, aby tábořský krajský úřad ráčil kauzu co nejdříve předat Královské reprezentaci a komoře v Praze, aby bylo konečně jasně a definitivně vše vyřešeno. Jeho naděje však ztroskotala *skrze lehkomyšlnost lidskou*.⁴⁹

Když se Bauler dověděl, jak nekompromisně farář na jeho žalobu zareagoval a že mu už asi skutečně dochází jeho doposud „svatá“ trpělivost, podplatil krajského sekretáře Josefa Mayera a Skokánkův dopis byl na úřadu šikovně „založen“, takže k vyšší instanci neodešel. Skokánek v doušce za opisem svého listu poznamenává, že kvůli tomu všechna jeho práce a *veliké outraty až dosaváde žádného effectu a konce neobdržely*. Nicméně jeho povedený soused se již neodvážil až do roku 1756, kdy statek Kámen prodal, v potocích lovit. Došlo i na úplatného sekretáře Mayera, který byl krátce poté (snad již v roce 1753) z úřadu suspendován.

Koncem roku 1756 se na kamenském panství usadila nová vrchnost. Stal se jí nobilitovaný měšťan František Karel sv. pán Streit. Také jemu byl statek prodán včetně vodního práva ke sporným potokům, což zjistil kuriózním způsobem. Jeho sloužící narazili na pacovské lovce a z potoka je vyhnali. Farář Skokánek se u pana Streita 10. září 1756 ostře ohradil dopisem, ve kterém se ho dotazoval, jakým právem tak učinil. Streitova

⁴⁸ Tamtéž, f. 88–92; přílohy neboli alegáty A až D jsou opsány tamtéž, f. 94–101.

⁴⁹ Tamtéž, f. 92.

odpověď sice dochována není, ale zajímavé je rozuzlení sporu, k němuž došlo v květnu 1757.⁵⁰

Tehdy pacovští vodní hajní chytili ve farním potoce Streitova livrejovaného sloužícího se sakem, jak chytá ryby. Úlovek i sak mu zabavili a lokaje zatkli, odvedli do Pacova a uvěznil v městské šatlavě. Den poté dostal farář Skokánek dopis od správce kamenského panství Jana Pokorného, který zdvořile žádal o vysvětlení. Rozzuřený farář, jenž asi očekával nové řádění dalšího arogantního zbohatlického uchvatitele, mu 23. května 1757 odepsal tak, že to asi správce i jeho pána vyděsilo. Stalo se však něco, co P. Skokánek rozhodně nečekal.

Následující den 24. května 1757 odpoledne přijel k němu na faru pan Streit osobně i s Janem Pokorným. Poprvé se tak P. Skokánek tváří v tvář sešel s noblesním a vzdělaným osvícenským gentlemanem nového stříhu. Zdvořilost a slušnost, s jakou s farářem oba hosté jednali, ho doslova šokovala. Bez problémů se společně dohodli nejen na tom, jakým způsobem nechá Baulerem oklamáný kupec kamenského statku pan Streit kauzu vyřešit u úřadu zemských desek, ale dokonce i na okamžitém propuštění nešťastného sloužícího, na uhrazení několika zlatých za jeho pobyt v pacovské šatlavě a na vrácení saku na ryby, samozřejmě bez úlovku, který právem náležel faráři. P. Skokánek si tedy konečně mohl oddychnout a zbavit se jednoho z nejtěživějších břemen, které jeho působení v Pacově tak dlouho a věrně provázelo.

EIN ZU SEHR „LEBHAFTES“ WASSER UND DER STREIT DES PFARRERS VON PACOV MIT DEN BESITZERN DES GUTES KÁMEN UM DAS RECHT DARAUF

Die Pfarre in der Stadt Pacov [Patzau] war ein sehr gut dotiertes Benefizium. In den Jahren 1730–1767 war ihr geistlicher Verwalter P. Václav Josef Skokánek, eine der interessantesten Gestalten der Stadtgeschichte in der Barockzeit. Von seinem Vorgänger P. Šilhavý erbte er einen Streit über das Wasserrecht zu den Bächen der Pfarrei. Im Jahre 1730, als er von Cetoraz [Zetoras] auf die Pfarre von Patzau kam, hatte sich der Streit mit verschiedenen Peripetien bereits seit zehn Jahren hingezogen.

Skokáneks Anteil an dem weiteren Verlauf des Streites und seiner Lösung ist eher indirekt. Seine Taktik war vielmehr Passivität und Verteidigung, er reagierte auf die Angriffe der adligen Besitzer des benachbarten Gutes Kámen, die es versuchten, wenigstens einen Teil des Rechtes an den Bächen, die die Grenze der beiden Herrschaften bildeten und der Pfarrei Patzau gehörten, für sich zu usurpieren. Skokáneks Bestreben, für die Pfarre das zu verteidigen, was ihr gehörte, ist wegen seiner Zähigkeit sowie Fähigkeit, nach neuen Fakten und Beweisen zu suchen, interessant. Neben den Personen der rücksichtslosen Eroberer (Jan

⁵⁰ Tamtéž, f. 103–108.

Oldřich Schuller) und hochmütigen Neureichen (Kressl von Qualtenberg, Bauler von Hohenburg) musste er sich auch mit einem Geflecht gesellschaftlicher Bindungen und gegenseitiger Gefälligkeiten sowie von Intrigen, Listen und Bestechungen auseinandersetzen, die im Rahmen des damaligen Verwaltungssystems der ständisch organisierten Gesellschaft gang und gäbe waren, eines Systems, das es gewohnt war, das Recht nach seinem eigenen Ermessen zu interpretieren.

Interessant ist die Lösung des Streites, die die letzte Veränderung des Besitzers des Gutes Kámen brachte. Erst der gebildete und noble Herr von Streit, der die Persönlichkeiten der aufkommenden Aufklärungsepoche repräsentierte, verstand es, mit dem Pfarrer einen gemeinsamen Ausweg zu finden und die ganze peinliche Angelegenheit zu beenden.

